

Φιλοσοφίας τοῦ Ἡρακλείτου, τοῦ Παρμενίδου, τοῦ Πυθαγόρα, τοῦ Ἐμπεδοκλή, τοῦ Ἀναξαγόρα, τοῦ Σωκράτη, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλη, τοῦ Πλωτίνου καὶ ὄλων τῶν ἄλλων τιτανικῶν δημιουργῶν τοῦ συστήματος τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, ὁ ὑψηλότερος Θεϊσμός, ποὺ εἶδε ὡς σήμερα ὁλος ὁ Κόσμος, ὁ Θεϊσμός, ποὺ ἔγινε τὸ βάθος ὄλων τῶν βάθρων τοῦ ἀπολύτου Θεϊσμοῦ τῆς Χριστιανικῆς Θεολογίας. Μιὰ ματιὰ στὴν Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας φέρνει στὸ φῶς τὴν ἀπόλυτη αὐτὴ ἀλήθεια.

Α. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

Ι. ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

1. ΘΑΛΗΣ. Ὅπως εἶδαμε καὶ στὰ Κεφάλαια τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Πνεύματος ὁ Θαλῆς ἐνορᾷ πνευματικὰ τὰ «πάντα πλήρη θεῶν» καὶ «τὸν κόσμον ἐμψυχον καὶ δαιμόνων πλήρη.» Οὐσιαστικὲς ἰδιότητες τοῦ θεοῦ, στὰ μάτια του, ἡ Ψυχὴ, ἡ Ζωή, τὸ Πνεῦμα. Ἡ φιλοσοφικὴ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία τοῦ Θαλῆ εἶναι πανψυχιστικὴ, πανπνευματικὴ, πανθεϊστικὴ. Ὁ Πανθεϊσμός του ὁμοίως, ὅπως ἐτονίσαμε ἤδη (σελ. 324), εἶναι σπιριτουαλιστικὸς Πανθεϊσμός.

2. ΑΝΑΞΙΜΑΝΤΡΟΣ. Πρώτη ἀρχὴ τοῦ Κόσμου, κατὰ τὸν Ἀναξίμαντρο, ὅπως ἀναπτύχθηκα πλατύτερα στὰ ἴδια πρὸ πάνω Κεφάλαια, εἶναι τὸ πνευματικὸ Ἄπειρο, ὁ ἄπειρος αἰώνιος Λόγος. Καὶ τὸ ἀπόλυτο, ἄπειρο καὶ αἰώνιο Πνεῦμα, στὴ θεολογικὴ σκέψη τοῦ Ἀναξίμαντρο, εἶναι ὁ Θεός. Οἱ οὐσιαστικὲς ἰδιότητες τοῦ Ἀπείρου — αἰωνίου Λόγου, τοῦ Θεοῦ, στὰ μάτια τοῦ Ἀναξίμαντρο, εἶναι ἡ παντοδυναμία, τὸ ἄπειρο, ἡ αἰωνιότητα, ἡ ἀφθαρσία, ἡ ἀθανασία καὶ ἡ δικαιοσύνη (Diels 12(2)B. 1 — 3).

3. ΑΝΑΞΙΜΕΝΗΣ. Καὶ ἡ θεολογικὴ σκέψη τοῦ Ἀναξιμένη κινεῖται μέσα στὸν ἴδιο κόσμο τῆς πανψυχιστικῆς, πανζωϊστικῆς, πανπνευματικῆς καὶ πανθεϊστικῆς κοσμοθεωρίας τῶν δύο μεγάλων Μιλήσιων προκατόχων του, τοῦ Θαλῆ καὶ τοῦ Ἀναξίμαντρο. Πρώτη ἀρχὴ τοῦ Κόσμου, στὰ μάτια του, ὁ Ἄερας, σὲ σπιριτουαλιστικὸ καὶ ὄχι ὑλιστικὸ νόημα, ἡ Πνοή, ἡ Ψυχὴ, ἡ Ζωή. Οὐσιαστικὲς ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ οἱ ἰδιότητες τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς τοῦ Σύμπαντος, ἡ παντοδυναμία, τὸ ἄπειρο, ἡ αἰωνιότητα, ἡ ἀφθαρσία, ἡ ἀθανασία, ἡ πανκινητότητα καὶ ἡ πανδημιουργικότητα, ἡ ὄντολογικὴ πληρότητα. Τὴ μεταφυσικὴ σκέψη τοῦ Ἀναξιμένη, σχετικὰ μὲ τὶς οὐσιαστικὲς ἰδιότητες τῆς ἀπειροῦς πρώτης πνευματικῆς («ἄσωμάτου») ἀρχῆς τοῦ Κόσμου, ποὺ ἀπ' αὐτὴν γίνονται τὰ πάντα, καὶ «οἱ θεοὶ καὶ τὰ θεῖα», στὸ ἀληθινὸ νόημά της, διαφωτίζει, ὅπως πρέπει, τὸ σωζόμενον ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ὄλο ἔργο του: «Λέγει γὰρ οὕτως· ἐγγὺς ἐστὶν ὁ αἶθρ τοῦ ἄσωμάτου· καὶ ὅτι κατ' ἔκροιαν τούτου («τοῦ ἄσωμάτου, τοῦ πνευματικοῦ»)

γινόμεθα, ἀνάγκη αὐτὸν καὶ ἄπειρον εἶναι καὶ πλούσιον διὰ τὸ μηδέποτε ἐκλείπειν» (Diels 13 (3) B. 3).

4. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ. Κατὰ τὸν Ἡράκλειτο ὁ Θεὸς εἶναι τὸ πνευματικὸν στὴ φύση τοῦ «ἀείζων πῦρ», ὁ θεῖος παγκόσμιος καὶ παναιώνιος Λόγος, (Diels 22(12), B.30). Ἡ φύση τοῦ Θεοῦ, στὰ μάτια τοῦ Ἡρακλείτου, εἶναι πνευματικὴ (Diels 22 (12) B. 1, 30, 45, 50, 63, 113) καὶ συνεπῶς οἱ οὐσιαστικὲς ιδιότητές του εἶναι οἱ ιδιότητες τοῦ ἀπείρου καὶ αἰωνίου Πνεύματος, ὅπως καὶ στὴ Φιλοσοφία τῶν τριῶν πρώτων μεγάλων Ἰώνων φιλοσόφων τῆς Μιλήτου. Οἱ πρωταρχικὲς οὐσιαστικὲς ιδιότητες τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ πνευματικότης, ἡ ζωὴ καὶ ἡ αἰωνιότητα, μὲ ἄλλους λόγους ἢ σοφία, ἡ ἀφθαρσία καὶ ἡ ἀθανασία. Ἐπίσης οὐσιαστικὲς ιδιότητες τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Ἡράκλειτο, εἶναι ἡ Δικαιοσύνη, ἡ τάξις καὶ ἡ ἁρμονία, ἡ ἀγαθότητα, ἡ ὁμορφιά, μὲ δύο λόγια, ἡ ὄντολογικὴ καὶ ἠθικὴ παντελειότητα («τῷ μὲν θεῷ κατὰ πάντα καὶ ἀγαθὰ καὶ δίκαια» (Diels 22 (12) B. 102).

5. ΞΕΝΟΦΑΝΗΣ. Ὁ Ξενοφάνης εἶναι ὁ πρῶτος φιλόσοφος τῆς Παγκόσμιας Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας, ποὺ ὑψώθηκε στὸ ὑψηλὸ φιλοσοφικὸ νόημα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ξενοφάνης εἶναι μονοθεϊστῆς. Στὰ μάτια του τὸ Πᾶν εἶναι Ἐν. Καὶ τὸ Πᾶν — Ἐν εἶναι ταυτὸν («ὁμοιον») καὶ ἀίδιον. Καὶ τὸ Ἐν εἶναι ὁ Θεός. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὁ Θεός, στὸ νόημα τοῦ Ξενοφάνη, εἶναι «ἀπάντων κράτιστον... εἰ γὰρ δύο ἢ πλείους εἴεν, οὐκ ἂν ἔτι κράτιστον καὶ βέλτιστον αὐτὸν εἶναι πάντων... ὥστ' εἶπερ εἴη τε καὶ τοιοῦτον εἴη θεός, ἓνα μόνον εἶναι τὸν θεόν... ἓνα δ' ὄντα ὁμοιον εἶναι πάντη ὄρωντα καὶ ἀκούοντα τὰς τε ἄλλας αἰσθησεις ἔχοντα πάντη... ἀίδιον δὲ ὄντα καὶ ἓνα καὶ ὁμοιον» (Μεταφ. 977α, 977β) (Diels 21 (11) A. 28).

Ὁ Θεός, στὸ νόημα αὐτοῦ τοῦ Ξενοφάνη, εἶναι τὸ ἀπόλυτο Ὄν, στὴν ἀπόλυτη ὄντολογικὴ καὶ ἠθικὴ πληρότητα, ἀγνότητα καὶ τελειότητά του (ἐνότητα — ταυτότητα — ὁλότητα), ὅλος ὁ θεῖος Κόσμος, τὸ Πᾶν — Ἐν — Πνεῦμα. Οὐσιαστικὲς ιδιότητές του τὸ ἀπειρο, ἡ αἰωνιότητα, ἡ ἀφθαρσία, ἡ ἀθανασία, ἡ παντοδυναμία, ἡ παντογνωσία, ἡ πανσοφία, ἡ ἀπόλυτη ὄντολογικὴ παντελειότητα.

Ὁ φιλοσοφικὸς Θεϊσμός τοῦ Ξενοφάνη εἶναι ἡ πρώτη λάμψη τοῦ ἡλίου τοῦ φιλοσοφικοῦ Θεϊσμοῦ τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Κόσμου, ποὺ μεσουρανεῖ στὸ Θεϊσμὸ τοῦ Σωκράτη, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη.

6. ΟΡΦΙΚΟΙ. Ἡ θεϊστικὴ κοσμοθεωρία τῶν Ὀρφικῶν εἶναι μονοθεϊστικὴ. Μοναδικὴ πρώτη ἀρχὴ τοῦ Σύμπαντος ὁ Θεός, ὁ Ζεὺς, («Ὁ μὲν δὴ θεός, ὥσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχὴν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχων... Ζεὺς κεφαλή, Ζεὺς μέσσα, Διὸς δ' ἐκ πάντα τετυκται» (Diels 1 (66) B. 6). Οἱ οὐσιαστικὲς ιδιότητες τοῦ Διὸς, στὸ νόημα τῶν Ὀρφικῶν, εἶναι οἱ ιδιότητες τοῦ Διὸς, στὸ πνεῦμα τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Θεησκείας. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ξεχωριστὴ θέση στὴν κοσμοθεωρία τῶν Ὀρφικῶν εἶχε καὶ ἡ Δικαιοσύνη. Ἡ Δικαιοσύνη εἶναι οὐσία τοῦ Αἰω-

νίου, τοῦ Θεοῦ («τῷ δ' αἰεὶ ξυνέπεται Δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρὸς» (Πλάτ. Νομ. 715 E, 716 AB).

7) ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ, 8) ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ, 9) ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ.

Γιὰ τὴ θεολογία καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν φιλοσόφων ἔχει γίνει ἤδη λόγος στὸ προηγούμενο Κεφάλαιο τοῦ Πνεύματος.

10. ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ. Ὁ Θεός, στὸ νόημα τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξαγόρα, εἶναι τὸ παγκόσμιο καὶ παναιώνιο Πνεῦμα («Νοῦς»), ἡ πρώτη ἀρχὴ ὅλου τοῦ Κόσμου. Ὁ «Νοῦς τοῦ Θεοῦ διεκόσμησε» τὰ πάντα μέσα στὸν Κόσμο «καὶ τὰς γενέσεις τῶν ὄλων ἐποίησεν». Ὁ Θεός εἶναι ὁ «κοσμοποιὸς νοῦς» (Diels 59 (46). A. 48).

Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, στὸ νόημα τοῦ Ἀναξαγόρα, εἶναι καθαρὰ πνευματική. Οἱ οὐσιαστικὲς ιδιότητές του εἶναι ἡ παντοδυναμία, ἡ ἀπόλυτη πνευματικότητα, ἡ παντογνωσία, ἡ ἐλευθερία («μόνος αὐτὸς ἐπ' ἑωυτοῦ ἐστίν»), ἡ δημιουργικὴ κίνηση καὶ ἐνέργεια καὶ γενικὰ ὅλες οἱ οὐσιαστικὲς ιδιότητες τοῦ ἀπολύτου πνευματικοῦ ὄντος, («... νοῦς δὲ ἐστίν ἀπειρον καὶ αὐτοκρατὴς καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι, ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἐπ' ἑωυτοῦ ἐστίν... ἐστὶ γὰρ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων καὶ καθαρώτατον, καὶ γνώμην γὰρ παντὸς πᾶσαν ἴσχει καὶ ἰσχύει μέγιστον... πάντων νοῦς κρατεῖ... πάντα διεκόσμησε νοῦς... νοῦς δὲ πᾶς ὁμοίος ἐστὶ καὶ ὁ μείζων καὶ ὁ ἐλάττων» (Diels 59 (46) B. 12).

II. ΑΤΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

1. ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Ἡ ὑπέροχη ἀλήθεια τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ ὅλου τοῦ Κόσμου εἶναι ἡ ἀλήθεια, πῶς κέντρο τῆς Ἱστορίας ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητας εἶναι ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ προσωπικότητα τοῦ Σωκράτη. Βάθος τῆς πνευματικῆς ζωῆς ὅλου τοῦ λεγόμενου πολιτισμένου Κόσμου τῶν δύο τελευταίων χιλιάδων χρόνων εἶναι ἡ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία τοῦ Θεϊσμοῦ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Στὴν κοσμοθεωρία ὅμως τοῦ Χριστιανικοῦ Θεϊσμοῦ ἐκβάλλουν ὅλα τὰ ρεύματα τοῦ Θεϊσμοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας. Κέντρο τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Κόσμου εἶναι τὸ ὑπέροχο πρόβλημα τῆς ζωῆς τοῦ Ἀνθρώπου μέσα στὸ Σύμπαν, τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ ὑψηλότερη προσφορὰ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας πρὸς ὅλη τὴν Ἀνθρωπότητα εἶναι ἡ προσφορὰ τῆς φιλοσοφικῆς θεμελίωσής της τοῦ Θεϊσμοῦ. Ὁ Θεϊσμός τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας εἶναι κυρίως ἀνθός καὶ καρπὸς τοῦ δέντρου τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας. Ὅλα ὅμως τὰ μεγάλα ρεύματα τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεϊσμοῦ ὕστερ' ἀπὸ τὴν προσωπικὴν Φιλοσοφία πηγάζουν ἀπὸ τὶς αἰώνιες πηγές τῆς θεολογίας καὶ τοῦ θεϊσμοῦ τοῦ Σωκράτη. Ὁ ἰσόθεος Σωκράτης εἶναι ὁ πρῶτος θεμελιωτὴς τοῦ φιλοσοφικοῦ Θεϊσμοῦ, ποὺ ἀπάνω του θεμελιώνεται ὁ Θεϊσμός τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Ὁ Σωκράτης εἶ-